

Kirjallisuutta – Litteratur

Muuttoliikkeen monotoniset mediामीelikuvat

KOTILAINEN, NOORA & LAINE, JUSSI (2021; toim.)
Muuttoliike murroksessa – metaforat, mielikuvat, merkitykset, 447 s. Into Kustannus, Helsinki.

Muuttoliike murroksessa – metaforat, mielikuvat, merkitykset on perusteellinen ja juureva kirja maahanmuuton ja muuttoliikkeen ympärillä vellovasta aikalaiskeskustelusta. Kirjan tekstit pureutuvat muuttoliikkeisiin ja niiden ympärillä mediassa käytyyn keskusteluun useasta näkökulmasta. Tarkastelutapoja kehystävät niin erilaiset paikat, ”ilmasuunnat” kuin yhteiskunnalliset kontekstitkin. Keskeisenä lähtökohtana on purkaa auki luonnonvoimametaforia, jotka syntyivät vuonna 2015 Lähi-idästä ja Afrikasta Eurooppaan tulleiden maahanmuuttajien myötä, ja sitä, kuinka näitä Euroopan ulkopuolelta tulleita turvapaikanhakijoita ja pakolaisia kuvattiin suomalaisessa mediaajulkisuudessa luonnonilmiöterminologian kautta. Hädänalaisista ihmisistä ja heidän pakomatkoistaan puhuttaessa tätä voi pitää vähintään kyseenalaisena. Kirja pyrkii myös purkamaan auki eurosentristä tapaa suhtautua muuttoliikkeisiin.

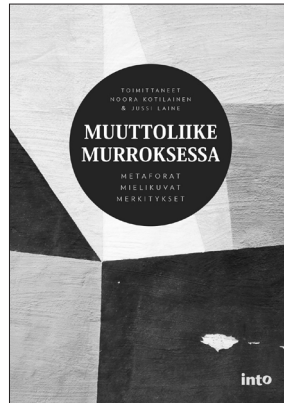
Kirja koostuu *Johdanto*-artikkelin lisäksi kolmesta osasta, jotka kaikki pitävät sisällään tutkimusartikkelien lisäksi *Näkökulmiksi* nimettyjä lyhyempiä tekstejä. Kirjan lopussa on vielä toimittajien *Lopuksi*-osio, jossa kootaan yhteen sitä, kuinka kirjassa lähestytään muuttoliikkeiden moninaisuutta ja puretaan auki yksioikoisia ja stereotyypisiä mielikuvarakennelmia. Kirjan ensimmäinen osa on *Metaforat ja valta*, jossa luonnonvoimametaforia käydään läpi niin media-aineistojen kuin karttojenkin kautta. Toinen osa *Rajat, uhat ja turvallisuus* lähtee liikkeelle median vallasta kielikuvien ja sanaston uusintamisessa. Kirjan kolmannessa osassa *Paikat, suunnat ja politiikka* pohditaan muuttoliikkeitä ja eurooppalaisia politiikkoja ja avataan Eurooppa-keskeistä ajattelutapaa.

Karina Horstin artikkeli *Luonnonvoimat Välimerellä – metaforat, kartat ja pakolaisuus* käy perusteellisesti läpi, kuinka mediassa tuotetut puhutavat vaikuttavat yleiseen ymmärrykseen ja ajatteluun siitä, kuinka pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin ja heidän hädänalaisuuteensa suhtaudutaan laajemmin yhteiskunnassa. Artikkelissa kuten koko kirjassa peräänkuulutaan vahvasti mediaa pohtimaan eettisyyttä ja ymmärtämään se, kuinka sanakäänteet vaikuttavat siihen, millaista mielikuvaa kulloinkin esillä olevasta ilmiöstä tuotetaan. Henk van Houtumin, Rodrigo Bueno

Lacyn ja Jussi Laineen artikkelissa *Muuttoliike ei ole nuoli – vastaisku kavalalle Frontex-muuttoliikekartalle* nostetaan esille, kuinka objektiivisena pidetty maantieteellinen karttakuvasto voi muuttua näkökulmaiseksi, ja että myös maantiede on lopulta poliittinen tiede. Se, miten karttoja esitetään ja kuinka muuttoliikkeitä visualisoidaan ilmansuuntien, karttojen ja niissä esiintyvien merkkien koon ja määrän suhteen, vaikuttaa siihen, millainen kuva käsiteltävästä ilmiöstä syntyy. Kirjan kolmannessa osassa Ilkka Liikanen osoittaa, että muuttoliikkeiden kuvaamisessa nuolilla on usein myös se ongelma, etteivät nuolet kerro sitä, mistä ja miksi muuttajat lähtevät liikkeelle.

Johanna Vuorelman artikkeli *Muuttoliike, epäinhimillistävä puhe ja ironia* oli mieleenpainuva lukukokemus. Vuorelma käsittelee artikkelissaan ironiaa yhtenä mahdollisena keinona haastaa epäinhimillistävää uhkapuhetta maahanmuuttajista ja muuttoliikkeistä. Hän käy läpi ironiaa historian, ulkopoliitiikan ja mitataavan kehysten kautta. Historiakehyksessä kuva pakolaisista, jotka tulevat Eurooppaan, on lopulta historiaton. Eurooppalaiset itse ovat olleet pakolaisia lähimenneisyydessä ja voisivat olla samassa tilanteessa myös tällä hetkellä. Silloin emme puhuisi liikkeessä olemisestamme epäinhimillistävillä luonnonvoimametaforilla. Ulkopoliittisesta kehuksesta tarkasteltuna otetaan itsekritinen katse lännen valtioiden ulkopoliittikaan, jota voidaan pitää vähintään yhtenä syynä pakolaismäärien kasvuun. Vuorelma kirjoittaa: ”Virallisessa ulko-

politiikan kielessä puhutaan rauhasta ja ihmisoikeuksista, mutta sotilaalliset ja talouspoliittiset toimet johtavat epävakautteen eri puolilla maailmaa” (s. 138). Mittakaavakehyksessä Eurooppaan tulevien turvapaikanhakijoiden määrä puolestaan asetetaan rinnakkain esimerkiksi Turkkiin tulevien turvapaikanhakijoiden määrän kanssa. Artikkelinsa päätteeksi Vuorelma pohdii vielä, että ironiakehysten käyttö pakolaisuutta koskevan uhkapuheen kyseenalaistamisessa ei ole ongelmaton. Vaarana on, että uhkapuheen tehokas naurettavaksi tekeminen voidaan tulkita myös nöyryytykseksi, jolloin eettiset pyrkimykset oikeudenmukaisuuden edistämisestä eivät välttämättä toteudu. Ironiakehysten käyttö on vaativa tekniikka ja vaatii tutkijalta erityistä herkkyyttä ja oivaltavuutta osata käyttää niitä niin, että oikeudenmukaisuuden edistäminen toteutuisi. Vuorelman artikkeli on tästä onnistunut esimerkki ja se sopii kirjan kokonaisuuteen erinomaisesti.

Kirjan artikkelit on kirjoitettu moninaisista maantieteellistä ja kontekstuaalisista paikoista käsin. Fyysisten paikkojen merkitys mielikuvissa ja mielikuvien tuottamisessa on implisiittisesti läsnä artikkeleissa. Tätä maantieteellisten paikkojen moninaisuutta täydentää erinomaisesti Tiina Sotkasiiran artikkeli *Maahanmuuttajien maaseutumielikuvat ja niiden vaikutus asuinpaikkavalintoihin*. Viime aikoina muuttoliikkeiden merkitys ja läsnäolo maaseutualueilla on alkanut saada enemmän tutkimuksellista huomiota, vaikka suomalaista maahanmuuttotutkimusta vaivaa tietynlainen kaupunkikeskeisyys. Tähän on luonnollinen selityksensä, ovathan maahanmuuttajat edelleen keskittyneet Suomessa kaupunkiin. Sotkasiiran artikkelissa on kekseliäs ja tervetullut näkökulma tarkastella maaseutualueen ja maahanmuuttajien välistä vuorovaikutusta siten, että asiaa kysytään maaseutualueilla asuvilta maahanmuuttajilta itseltään. Sotkasiira paneutuu artikkelissaan maahanmuuttajien maaseutumielikuviiin ja siihen, kuinka media tuottaa – ja ennen kaikkea toistaa – käsitystä suomalaisesta maaseudusta paikkana, josta maahanmuuttajat hinnalla millä hyvänsä pyrkivät pois. Tätä mielikuvaa Sotkasiira määrittelee maahanmuuttajien lähtemisen pakoksi, jota hän artikkelissaan pyrkii purkamaan auki kertomalla siitä, kuinka lähtemisen pakon alla maaseudulla asuvat maahanmuuttajat itse kertovat suhteestaan maaseutuun. Fyysisesti artikkeli sijoittuu Pohjois-Karjalaan, joka Sotkasiiran mukaan on maahanmuuttajien omilla kertomuksissa vähintäänkin kolmeen diskurssiin kiinnittyvä: autoituvaa ja kuihtuvaa elämänpiiriä, jossa vain vahvimmat selviävät, toisaalta maahanmuuttajien kertomuksissa Pohjois-Karjala on myös kiireetöntä ja luonnonkaunista metsä-Suomea ja lisäksi Pohjois-Karjala on samaan aikaan monikulttuurinen ja vireä arjen ympäristö. Sotkasiiran artikkeli on väkevä ja kaunistelematon puheenvuoro siitä, kuinka maaseudusta on moneksi, ja kuinka suomalainen maaseutu sopii myös maahanmuuttajan arjen turvapaikaksi.

Kirjan tavoitteena on haastaa Eurooppa-keskeistä näkökulmaa, josta käsin näitä globaaleja kehitysuuntia usein lähestytään. Tässä tavoitteessa kirja sekä onnistuu että epäonnistuu: suurin osa kirjan teksteistä on kirjoitettu jostakin tietystä eurooppalaisesta paikasta käsin, ja muuttoliikettä ja siihen liittyviä ilmiöitä ja haasteita katsotaan tästä, lopulta eurooppalaisesta näkökulmasta käsin. Tähän näkökulmaisuuteen, joka usein huomaamatta tulee mukaan tutkimuksen tekoon, virkistävinä poikkeuksina toimivat kirjan kolmannen osan *Paiikat, suunnat ja politiikka tekstit*. Tiina Seppälä purkaa auki pakolaiskeskustelun Eurooppa-keskeisyyttä tarttumalla kiinni pakolaiskeskustelun narratiiveihin globaa-

lista mittakaavasta käsin. Anu Leinonen puolestaan tarkastelee pakolaiskeskustelua Turkista käsin ja avaa sitä, kuinka Turkissa käyty keskustelu pakolaisista oli pitkään hyvin erilaista kuin Euroopassa käyty, usein vihamielinen keskustelu turvapaikanhakijoista. Leinosen mukaan myös turkkilainen keskustelu sai ajan mittaan eurooppalaisia vaikutteita, ja eurooppalainen ajattelu-tapa, jossa pakolaisuuteen suhtaudutaan negatiivisesti, on levinnyt myös Turkkiin.

Eurosentrisyydestä irtautuvat myös Olga Davydova-Minguet ja Ilkka Liikanen. Davydova-Minguet tarkastelee Suomen venäjänkielisen maahanmuuttajaväestön suhtautumista ja oman paikkansa asemoimista uudessa eurooppalaisessa kotimaassa suhteessa samaan uuteen kotimaahan ”pyrkiviin”, Euroopan ulkopuolelta tuleviin turvapaikanhakijoihin. Suomen venäjänkielisten jyrkkiä asenteita turvapaikanhakijoita kohtaan Davydova-Minguet selittää maahanmuuttajien välisillä etnisillä hierarkioilla ja ylirajaisilla mediatiloilla, jotka hänen mukaansa tarjoavat yhä vähemmän mahdollisuuksia rauhalliselle keskustelulle. Myös Ilkka Liikanen katsoo artikkelissaan maailmaa Euroopan ulkopuolelta käsin, tosin Liikasen tutkimuksen suurena viitekehystenä toimii Euroopan unioni ja sen politiikan muuttuvat rajakäsitykset. Tarkastellessaan maantieteellisten ilmansuuntien itä-länsi-poliittisia konnotaatioita pitkän aikavälin kehityskulkuna hän kiertää eräänlaisen ympyrän todetessaan, että siinä missä EU-politiikan tavoitteena on ollut purkaa auki jännitteitä ja rakentaa kumppanuuksia EU:n ulkorajoille, niin on viimeaikaisessa kehityksessä palattu takaisin vanhaan itä-länsi-asetelmaan.

Kirja on kokonaisuudessaan laaja ja kattava lukupaketti siitä, millaisia mielikuvia – etenkin mediassa – maahanmuuton ympärillä tuotetaan ja uusinnetaan. Kirjan alkupään artikkeleissa on toistoa ja saman ilmiön turhaa auki purkamista. Tämä on toisaalta perusteltua, koska kirjan tematiikka on uusi suomenkielisessä tutkimusperinteessä, ja tätä kautta seikkaperäinen luonnonvoimametaforien läpikäyminen maahanmuuttoteeman ympärillä puoltaa paikkaansa. Kokonaisuudessaan kirja on lukemisen arvoinen. Se tuottaa kiinnostavia uusia ja vähemmän esitettyjä näkökulmia suomalaisen maahanmuuttotutkimukseen. Kirja myös antaa eväitä maahanmuuttoa ja muuttoliikkeitä opettaville niin korkeasteella kuin toisella asteellakin.

PIRJO PÖLLÄNEN
Karjalan tutkimuslaitos,
Itä-Suomen yliopisto